

Streszczenie pracy doktorskiej

mgr Macieja Meteckiego

"Wojskowy wymiar sprawiedliwości z perspektywy 14 dywizji piechoty w latach 1945-1957"

Niniejsza rozprawa doktorska ma charakter historyczno-prawny. Celem tytułowej pracy było pokazanie niezbadanego do tej pory wojskowego wymiaru sprawiedliwości na przykładzie związku taktycznego "ludowego" Wojska Polskiego – tytułowej 14 Dywizji Piechoty. Dotychczas problematyka wojskowego wymiaru sprawiedliwości nie została szczegółowo opisana przez badaczy. Do tej pory skupiono się głównie na działalności Wojskowych Sądów Rejonowych, kompetencjach sądów wojskowych w sprawach karnych i ich ustroju. Głównym wyzwaniem, które podjął autor jest próba ukazania działalności sądów i prokuratur wojskowych od ich strony nazwijmy to bardziej militarnej i odejściu od stosowanego przez nie restrykcyjnego wymiaru kary lub losów ich ofiar. Autor wskazał na supremację ZSRR i jego wpływ na wojskowe organa wymiaru sprawiedliwości (w szczególności kadre, literaturę czy uzbrojenie). W pracy celowo w dużym stopniu ograniczono odniesienie się do Wojskowych Sądów Rejonowych i żołnierzy podziemia niepodległościowego ("żołnierzy wyklętych") gdyż to nie było tematem jej rozważań. Autor przyjął metodę, że dzieje dotyczące dywizji pozostają w silnym związku z dziejami prokuratury i sądownictwa dywizyjnego. Cezurę czasową zamknięto w latach 1945-1957 kiedy to rzeczona dywizja istniała. W pracy zwrócono uwagę w szczególności na sowietyzację i brutalizację wojska, przełożonych, demoralizację żołnierzy, zuchwalstwo, gwałty i rabunki. Poruszono temat wojskowej służby zdrowia, deficyt mieszkań dla kadry, długie rozłąki z rodziną czy brak produktów związanych z potrzebami życia codziennego. W pracy ukazano stosunki pomiędzy sędziami wojskowymi, prokuratorami wojskowymi a adwokatami. Podjęto próbę streszczenia życiorysów i ustalenia wykształcenia prawników wojskowych. Wskazano również na rolę pogadanki,

rozkazu czy okólnika w praktyce codziennej sądów wojskowych. Opisano rolę i działalność oficerów dochodzeniowych i śledczych, informacji wojskowej oraz stosunku wojska do "świata zachodniego" czy kościoła rzymskokatolickiego.

W **Rozdziale I podzielonym na dwa podrozdziały** została podjęta próba scharakteryzowania prawa karnego materialnego i procesowego funkcjonującego w latach 1943-1944. Opisywany okres był o tyle skomplikowany, że w początkowym brak było jasnych przepisów regulujących podsądność poborowych wstępujących do wojska w ZSRR. O ile w stosunku do Armii Polskiej pozostającej pod dowództwem gen. Władysława Andersa problem ten został uregulowany, o tyle w ZSRR stosowanie prawa materialnego i procesowego pozostawał ciągle otwarty. Komuniści niejako od razu odrzucali tzw. burżuazyjne prawo II Rzeczypospolitej, głównym zaś organem komunistów miało być Prezydium ZG ZPP i na podstawie wydanych przez nią uchwał działający niejako przy nim sąd polowy Polskich Sił Zbrojnych. Jako bardzo istotne w tej części pracy wskazać należy na jednoinstancyjność sądownictwa, wyroki zaś miały nie podlegać zaskarżeniu za wyjątkiem kary śmierci. W rozdziale tym opisano szczegółowo etapy postępowania przygotowawczego, rolę Naczelnego Wodza, ławników i etapy procesu karnego. Opisano także właściwość przedmiotową, podmiotową oraz sądy polowe i Sąd Wojskowy – Sąd Polowy 1 Korpusu PSZ w ZSRR. W drugim podrozdziale autor opisuje już akty normatywne powstałe po 1944 r., w szczególności "Dekret Prawo o Ustroju Sądów Wojskowych i Prokuratury Wojskowej z dnia 23.09.1944 r." a także innych aktów prawnych które regulowały właściwość sądów wojskowych. W tej części ujęto również istotne rozkazy dotyczące sądownictwa wojskowego a także rozliczne uregulowania administracyjne.

Rozdział II został podzielony na dwa podrozdziały autor przedstawił funkcjonowanie Wojskowej Prokuratury 14 Dywizji Piechoty w latach 1945-1947 i Wojskowego Sądu Polowego 14 Dywizji Piechoty w tym samym okresie. Skupiono się w tej części pracy na pokazaniu czytelnikowi trudności o

charakterze organizacyjnym. Przedstawiono stan kadrowy we wstępnej fazie formowania Prokuratury oraz istotne braki związane z początkowym okresem powojennym takim jak braki w aprowizacji, udział żołnierzy dywizji w akcji ornej, żniwnej i omłotowej na Mazurach. W tej fazie działalności jako główne przestępstwa opisano dezercje. Jako poważny wskazywano problem dezercji i różnych chorób. Wskazano również na stosunek żołnierzy Wojska Polskiego do żołnierzy Armii Czerwonej czy funkcjonariuszy Powiatowych Urzędów Bezpieczeństwa Publicznego. Scharakteryzowano również działalność Sądu 14 Dywizji Piechoty i nieufności w relacjach z Prokuraturą. Szczegółowo opisano stan kadrowy Sądu oraz jego problemów w początkowej fazie działalności a także organizację sekretariatu i kancelarii.

Rozdział III i zawarty w nim podrozdział opisuje działalność Wojskowej Prokuratury 14 Dywizji Piechoty w latach 1947-1949 i Wojskowego Sądu Okręgowego nr 7 w Lublinie właściwego dla żołnierzy dywizji. Szczegółowo opisano sprawę prokuratora kpt. Władysława Peteli i zawarcie przez niego związku kościelnego oraz związanych z tym reperkusji dla niego samego. Coraz większą rolę zaczęli pełnić pracownicy cywilni wojska w Prokuraturze, podkreślono problem z dostępem do mieszkań, wyżywienia czy siecią telefoniczną oraz niewydolną działalnością oficerów dochodzeniowych. W omawianym okresie największą liczbę przestępstw stanowiły czyny z pobudek materialnych oraz przeciwku mieniu a w dalszej kolejności dezercji i samowolnych oddaleń. Z kolei w związku z dyslokacją żołnierzy na Podlasie i Lubelszczyznę właściwym Sądem dla nich stał się wspomniany już Wojskowy Sąd Okręgowy nr 7 w Lublinie. Opisano kadrę Sądu, liczbę dyżurów i godziny urzędowania a nawet uzbrojenie czy ilość wakatów. Istotnym zjawiskiem była także nieufność sędziów i prokuratorów wojskowych do obrońców wojskowych i powoływanie się przez tych ostatnich na wpływy w urzędach, zabroniono nawet kontaktów towarzyskich z adwokatami.

W Rozdziale IV i podrozdziale opisano powrót żołnierzy 14 Dywizji Piechoty do stałego garnizonu Wałcz i podporządkowanie jednostek

wchodzących w skład dywizji Wojskowej Prokuraturze Garnizonowej w Wałczu i następnie Wojskowej Prokuraturze 14 Dywizji Piechoty od grudnia 1950 r. a także znaczne rozszerzenie jej właściwości terytorialnej na województwo szczecińskie i garnizon Piła. Wskazano na szereg zmian personalnych w Prokuraturze oraz niewielką ilość spraw w szczególności w 1949 r. Pogłębiał się także problem mieszkalnictwa wojskowego i związane zakwaterowanie nie tylko samych żołnierzy, ale i ich rodzin. Oddane zaś do użytkowania mieszkania na terenie miasta Wałcz pozostawały wiele do życzenia. W części tej opisano również fatalne braki w zaopatrzeniu materiałów biurowych. Z kolei podrozdział poświęcony jest działalności nowo sformowanego Wojskowego Sądu Garnizonowego w Wałczu i Sądu 1 Korpusu Piechoty działających w latach 1949-1952. W części tej przedstawiono kursy, szkolenia oraz literaturę sowiecką przeznaczoną dla sędziów wojskowych i pracowników sądów.

Rozdział V i podrozdział opisuje działalność biurową Prokuratury 14 Dywizji Piechoty, zmiany kadrowe oraz problemy funkcjonowaniu kadry prokuratorskiej i sekretariatu. Kadra prokuratury uczestniczyła w wykładach, odczytach i objaśnieniach. W tej części autor opisuje charakterystykę przestępstw wymieniając jako najczęstsze dezercje i samowolne oddalenia. Poważnym problemem były awantury z udziałem żołnierzy dywizji i osób cywilnych pod wpływem alkoholu. Omówiono również działalność Sądu 1 Korpusu Armijnego i zmian kadrowych w nim. W szczególności opisano sprawę sędziego por. Bogdana Lisowskiego, który za niewłaściwe zachowanie został zdegradowany na stanowisko asesora. Opisano także rolę ławników i ich udziału w procesie karnym. Na te stanowiska wybierano osoby sprawdzone pod względem politycznym oraz wyróżniających się w służbie. Poza powyżej wskazanymi przestępstwami, rozpatrywano również przestępstwa przeciwko mieniu, chuligaństwo, przestępstwa samochodowe, nieostrożne obchodzenie się z bronią i wartownicze.

W rozdziale VI i podrozdziale autor opisuje końcową fazę działania

Prokuratury i Sądu i stale zmniejszającą się liczbę spraw, które wpływały do Sądu. Opisano dyrektywy planowania pracy w Prokuraturze i jej doskonalenia. Opisano okresy sprawozdawcze oraz organizację fakultetów prawniczych dla osób chcących podnieść swoje wykształcenie. W końcowej fazie istnienia prokuratury dominowały przestępstwa chuligańskie i zniszczenia mienia. Sprawy rozformowanego Sądu 1 Korpusu Armijnego przejął Sąd Pomorskiego Okręgu Wojskowego w Bydgoszczy.

Ostatni VII rozdział to próba ukazania działania Informacji Wojskowej 14 Dywizji Piechoty, jednakże z uwagi na zniszczenie znacznej ilości akt, autor nie w pełni mógł zobrazować choćby sprawy, które Informacja Wojskowa prowadziła. Autor opisał strukturę organizacyjną tej formacji i jej główne zadania, skład i kompetencje. Jedną z opisanych spraw w pracy była sprawa Wilhelma Wysockiego i kpr. Piotra Tekieli, który miał nakłaniać żołnierzy do ucieczki do Szwecji.

Ze względu na fragmentaryczność oraz miejscami mocno wybrakowany i zniszczony materiał archiwalny wynik końcowy pomimo 9 lat badań nad pracą musi być ułomny i niedoskonały. Autor dokonał kwerendy łącznie w 14 archiwach cywilnych i wojskowych oraz przytoczył w pracy w dużej części dostępną literaturę i zachowany materiał źródłowy. Podjęto trud zgromadzenia jak największej ilości danych na temat wojskowego wymiaru sprawiedliwości aby poznać aktualny stan wiedzy na temat sądów i prokuratur wojskowych.